

20 AASTAT ANTIIKAEGA

Quattuor Lustra: Papers celebrating the 20th anniversary of the re-establishment of classical studies at the University of Tartu. Toim Ivo Volt ja Janika Päll. Morgensterni Seltsi toimetised IV–V. Tartu: Societas Morgensterniana (Tartu University Press), 2012. 402 lk.

1889. aastal kirjutas saksa klassikalise filoloogi Eugen Peterseni naine Ida oma mehe endisele õpilasele ja peresõbrale Franz Studniczka, kellele pakuti klassikalise filoloogia ja arheoloogia professori kohta Tartus, et ta läheks „immer tausendmal lieber nach Dorpat als nach Athen“¹ (lk 327). Eugen Petersen oli Tartus mainitud professori pidanud aastail 1873–1879, Studniczka, tulevane mõjukas arheoloog, valis aga viimasel hetkel professorikoha Freiburgi ülikooli juures Breisgaus, kuna temani jõudsid kuuldused järjest süvenevast venestuspoliitikast, mille tulemusel pidi saama *Universität Dorpat*’ist Императорский Юрьевский университет, kus professorid on vene päritolu ja õppekeeleks vene keel.

3.–4. detsembril 2010 toimus Tartus konverents „Quattuor Lustra“, mis tähistas 20 aasta² möödumist klassikalise filoloogia eriala taastamisest Tartu Ülikoolis. Käesolev kogumik koondab 21 artiklit, mis on valminud selle konverentsi ettekannete põhjal. Kogumiku juhatab sisse toimetajate Ivo Voldi ja Janika Pälli eessõna ning teose lõpust võib leida nii *index nominum*’i kui ka antiikautorite tekstikohtade nimekirja ehk *index locorum auctorum antiquorum*’i. Artiklid on peaaesjalikult inglise

¹ „Alati tuhat korda meelsamini Tartusse kui Ateena“ (sks k).

² Ladina sõna *lustrum* tähistab viisaastakut, mis jäi vanas Roomas toimunud tsesuste vahele. Seega on *quattuor lustra* puhul tegu nelja *lustrum*’i ehk 20 aastaga.

ja saksa keeles, kuid kogumiku viimaseks kirjutiseks on Helsingi Ülikooli emeriitprofessori Heikki Solini mahukas ladinakeelne käsitus muistseist Rooma piirkondadest Latiumist ja Campaniast.

Autorid pärinevad Ameerika Ühendriikidest, Belgiast, Eestist, Maltalt, Rootsist, Saksamaalt, Soomest, Šveitsist, Ungarist ja Venemaalt. Kõiki neid seob Tartu Ülikooli klassikalise filoloogia osakond. Suurem osa kirjutajaist on erinevail aegadel pidanud Tartus külalisloenguid või ka pikemaid loengutsükleid. Nende tegevus on rikastanud pea kõiki klassikalise filoloogia lende Tartus, eriti oluline oli see aga esimesel kümnendil pärast eriala taassündi, kui Eestist polnud veel võimalik leida piisaval hulgal asjatundlikke õppejõude. Tartul oli õnne, külalisõppejõudude tase oli ja on palju kõrgem kui hädapärast vajalik eriala taastamiseks ja jätkamiseks. Samuti on mitmed autorid pakkunud Tartu tulevasile klassikuile võimalust end välismaal täiendada (nt Carl Joachim Classen kutsus üliõpilasi Göttingeni Ülikooli, hiljem võttis tema töö üle Peter Kuhlmann; Jürgen von Ungern-Sternberg vahendas stipendiume Šveitsi ülikoolidesse), on toetanud Tartu Ülikooli raamatuannetustega ja nõustunud juhendama siinseid doktoritöid. Sellise heategevuse peamiseks motiiviks võib pidada austust oma eriala vastu (miks peaks ühel Euroopa rajamaal olema oma klassikaline filoloogia?). See on ka põhjus, mis koondab need autorid „Quattuor Lustra“ kaante vahele. Niisiis tuleb esimese märksõnana mainida üsna ebateaduslikku „intiimsuhet“, mis ei vähenda loomulikult artiklite sisulist ja vormilist teaduslikku rangust.

Kogumik on koostatud kronoloogilisel printsiibil, artiklite teemad kuuluvad erinevasse valdkondadesse, alates ling-

vistilistest küsimustest ja lõpetades ajalooteadusega. See pole küll klassikalise filoloogia puhul haruldane, sest distsipliin ongi piiritletud pigem ajalis-geograafiliselt. Samas on ka ajalis-geograafiline spekter „Quattuor Lustras” väga lai, hõlmates nii hetiidi kultuuri (Hetiidi riik eksisteeris XVIII–XII saj eKr) kui ka killukest klassikalise filoloogia ajalugu XIX sajandi lõpust, mis puudutab Tartu ülikooli. Selles osas on Morgensterni Seltsi toimetiste käesolev köide laiahaardelisem kui kõik varasemad. Toimetiste I köide³ oli pühendatud klassikalise filoloogia 200. sünnipäevale Tartu Ülikoolis, kuid koondas ainult eesti autorite kirjutisi. Toimetiste II köites⁴ on publitseeritud konverentsi „Byzantino-Nordica 2004” ettekanded ja III köide⁵ keskendus klassikalisele traditsioonile Baltikumis alates XVI sajandist ja Friedrich Nietzsche rollile selles traditsioonis.

Tuleb tähele panna, et käesoleva kogumiku 21 artiklist käsitlevad Vana-Kreeka kuulsamaid ajajärke, arhailist ja klassikalist perioodi⁶, ainult kolm⁷. Suur rõhk on seevastu nii kreeka-

kui ka ladinakeelseil keisririigiaegseil autoreil ja teemadel: Aleksandria raamatukogu põlemine, Rooma geograafiline jaotus enne ja pärast Augustust, Philon Aleksandriast, Philostratos, Eupapios, Claudianus, Macrobius, „Liber coloniarum”. Lisaks on esindatud uurimused, mis tegelevad Bütsantsiga (Petra papüürused, aiooni mõiste Bütsantsis) ning Euroopa kultuuriga kesk- ja uusajal (XII sajandi kreekakeelne poem „Tristia ex Melitogaudio” Gozo saarelt, meditsiinitekstid hiliskeskajast, tõlketeooria ja *latinitas*’e mõiste renessansis, humanist Marcus Antonius Muretuse monoodia, uusladina teaduskeel, klassikalise filoloogia professor ja venestuspoliitika Tartus XIX saj lõpus). Kuigi paljud neist teemadest kuuluvad autorite põhilisse uurimisvaldkonda, võib siin näha suundumust nn põneva tundmatu poole. Seda illustreerib ka asjaolu, et isegi kuulsamate antiikaegsete kirjanike puhul on käsitletud nende vähemtuntud teoseid: näiteks meenuvad seoses Philostratose nimega eelkõige „Sofistide elulood”, kuid siin kirjutab Paavo Roos tema raamatust „Gymnastikē”.⁸ Konverents, mida määratlesid ainult Tartu ja klassikaline filoloogia, ei sidunud autoreid ühtse teema või ajastuga ja andis neile võimaluse rääkida ja kirjutada sellest, mida nad huvitavaks või tähtsaks peavad. Sellest tulenevalt ei ole mitmel juhul artikli peamine eesmärk pakkuda mingile probleemile uut ja paremat lahendust, vaid lihtsalt jagada teadmisi, jutustada lugu, mida kuulaja ei tea.

Aeg-ajalt on selline vabadus mõjunud hästi, näiteks uurib Heinz-Günther Nesselrath, millist kahju võis Aleksandria raamatukogu tegelikult kanda tulekahjus, mille taga seisib Gaius Julius Caesar ja mis on hakanud hiljem laiemalt sümboliseerima poliitilise konflikti traagilist mõju kultuurile. Teiseks heaks näiteks võib tuua Martin Steinrücki tõlgenduse Eunapiose jutus-

³ Kakssada aastat klassikalist filoloogiat Eestis: Duo saecula philologiae classicae in Estonia. Toim I. Volt. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2003.

⁴ Byzantino-Nordica 2004: papers presented at the International Symposium of Byzantine Studies held on 7–11 May 2004 in Tartu. Toim J. Päll, I. Volt. Estonia, Tartu: Tartu University Press, 2005.

⁵ Classical tradition from the 16th century to Nietzsche. Toim J. Päll, I. Volt, M. Steinrück. Tartu: Tartu University Press, 2010.

⁶ Arhailise aega kuuluvad kuulsad eepikud Homeros ja Hesiodos, aga ka nt lüürikud Sappho, Alkaios, Pindaros jpt. Klassikaline aeg on ennekõike kuulus näitekirjanduse (Aischylos, Sophokles, Euripides, Aristophanes) ja ajaloolise ning filosoofilise proosa (ajaloolased Herodotos ja Thukydides, filosoof Platon) poolest. Nende ajastute kohta on aegade jooksul kirjutatud ka kõige rohkem uurimusi.

⁷ Carl Joachim Classeni, Mika Kajava ja Anne Lille käsitletud.

⁸ „Treenerikunst” (kr k).

tatud legendist uusplatoonik Jamblichose kohta, kes võlus Erose ja Anterosse nimelistest purskkaevudest välja kaks poisslast. Teisal pole autoreile antud vabadus aga olnud väga viljakas: näiteks kui Mika Kajava uurib ainukordset Zeusi epiteeti *aiolobrentas* Pindarose 9. epiniikionis olümpiavõitja auks, lähtudes sõnaosade kahest võimalikust tähendusest, leiab ta, et mõlemad on mõeldavad. Juhtunud on sedagi, et autor kordab kusagil juba räägitut või avaldatut, kuid see ei pruugi vähendada artikli väärtust esmakordse lugeja jaoks. Eklektilisus ei ole „Quattuor Lustra” nõrkus, vaid tugevus, autoreile antud vabadus lisab atraktiivsust, mitte ei vähenda seda. Ent neilsamul põhjusil pole siinse kogumiku puhul tegu päris tavalise teaduskirjandusega.

Raamat algab California Ülikooli emeriitprofessori Jaan Puhveli lühivoorimusega kreeka mõistest *peplos* ja hetii *palahsas*, mis tähistab kangast (lk 9–11). Kangas on sümboolne kaitsevahend, mida kasutavad nii kreeka jumalanna Athena kui ka Väike-Aasia Ištar, aga sama traditsiooni jälgi võib leida germaani jumalaemahümnis, kus Maarjal palutakse laotada kilbiks oma mantel. Järgnevalt püüab Göttingeni Ülikooli emeriitprofessor Carl Joachim Classen välja selgitada, kas Homerose eeposte kangelastel võis olla mingi formaalne haridus (lk 12–21). Classeni tulemus on negatiivne, Homeros ei viita sellele, et kangelased oleksid noorena mingit õpetust saanud, neid on kujundanud ainult ühiskond ja kogemused, mõned teadmised on valmis kujul saadud jumalailt. Järgmises artiklis uurib Helsingi Ülikooli professor Mika Kajava Pindarose epiniikionis esinevat (Ol. 9.42) *hapax legomenon*’i ehk ainulaadset väljendit, Zeusi epiteeti *aiolobrentas* (lk 22–29). Mõiste esimehe pool on seotud sõnaga *aiolos*, millel on kaks tähendust: ’kiire/äkiline’ ja ’helkiv’; teine pool *brentas* viitab kõue-

le. Kajava jõuab järeldusele, et selle liitsõna puhul on mõeldavad *aiolos*’e mõlemad tähendusvarjundid.

Tartu Ülikooli kauaaegne klassikalise filoloogia professor Anne Lill analüüsib enesetapu rolli kreeka tragöödias (lk 30–55). Enesetapu puhul saab tragöödiais (kokku käsitletakse kaheksat juhtu, milles kaks enesetapjat on naised ja kuus mehed) välja tuua nii sotsiaalseid kui ka isiklikke aspekte, sageli on enesetapp seotud ebaõnnestumisega ühiskondlikus rollis. Samas tuleb tähele panna, et tragöödiad põhinevad müütidel ning kirjutavad vaid erinevaist vaatenurkadest lahti mütoloogilisi enesetapujuhtumeid, suhtudes enesetapjaisse enamasti pigem empaatia kui hukkamõistuga. Enesetapu põhjused ja sellega seoses kirjeldatud psühholoogilised seisundid on kokkuvõttes üsna sarnased tänapäevaseis uurimuses leiduvatega (millele Lill samuti viitab).

Heinz-Günther Nesselrath (Göttingeni Ülikool) käsitleb erinevate antiikautorite andmeid Aleksandria raamatukogu tabanud tulekahju kohta, mis sai alguse sadamast, kus Gaius Julius Caesar süütas laevad, et need ta vastase kätte ei langeks (lk 56–74). Eksisteerib mitu traditsiooni, millest mõnes ei räägita raamatute põlemisest üldse (Caesar), teistes jällegi on juttu terve raamatukogu hävingust (Plutarchos). Nesselrath jõuab tulemusele, et kindlasti ei hävinud terve raamatukogu, kuid siiski teatav osa sellest.

Marburgi Ülikooli emeriitprofessor Otto Kaiser kirjutab vooruse (*aretē*) mõistest Aleksandria Philonil (lk 76–100). Kuigi Philoni põhiteema on vooruse ja pahe vastandus, ei saa teda siiski pidada puhtalt hilisantiikse stoa esindajaks, sest tema kosmoloogias ja eetikas on tuntavad platonismi, peripatetikute ja pütagoorlaste mõjud. Lisaks võib Kaiseri järgi iseloomustada Philonit ratsionalistina (piibli müüte tõlgendab ta allegooriliselt) ja uusplato-

nistliku müstikuna (inimelu eesmärk on hinge tagasipöördumine taevasse maailma).

Paavo Roos (Lundi Ülikool) lahkab Philostratos⁹ teost „Gymnastikē”, et leida sealt vastuseid antiikaja sporti ja treeningmeetodeid puudutavaile küsimusile (lk 101–108). Teos käsitleb aga ennekõike toitumist ja tulevaste sportlaste väljavalimise põhimõtteid ning selle rakendatavus treeningus jääb küsitavaks. Philostratosega tegeleb ka Danny Praet (Genti Ülikool), kes kirjutab religioonist, retoorikast ja intertekstuaalsusest teoses „Tyana Apolloniose elulugu” (lk 109–126). Philostratos esitab pütagoorlasest targa Apolloniose kohta kolm sünnimüüti, millest ühe järgi too olnud surelik, teise järgi pooljumal ja kolmanda järgi jumal Proteuse kehastus. Philostratos ei eelista eksplitsiitselt üht teistele, kuid intertekstuaalsete viidete põhjal (Apolloniose ja Domitianuse konflikti võrreldakse Dionysiose ja Pentheuse konfliktiga¹⁰) vihjab Philostratos Praeti sõnul Apolloniose jumalikule päritolule.

Martin Steinrück (Fribourgi Ülikool) käsitleb Eunapiose tekstikohta, kus on juttu sellest, kuidas uusplatoonik Jamblichos võlus saunas käies kahest purskkaevust, mis kandsid nimesid Eros ja Anteros (n-õ Armastus ja Vastuarmastus), välja heleda- ja tumedapäise poisi (lk 127–135). Steinrück seostab selle motiivi kreeklaste varase, vastandil põhineva mõtlemisega, tsiteerides müüti, mille järgi Aphrodite poeg Eros ei kasvanud ja jumalanna Themis põhjendas seda Anterosse puudumisega. Platon defineerib Anterosse armuvalu kaudu, mis tabab, kui armastatust eemal viibitakse.¹¹

Tübingeni Ülikooli emeriitprofessor Heinz Hofmann seostab keskaegsest ja

⁹ Philostratosete suguvõssa kuulub 3–4 autorit, osa teoste täpne omistamine on raske.

¹⁰ Vrd Euripidese „Bakhandid”.

¹¹ Vrd Platoni „Phaidros” 255d–e.

varauusaegsest kristlikust ikonograafiast tuntud *Andachtsbilder*’i (harduspiltide) žanri teatud stseenidega Claudianuse eepilistes teostes, peamiselt „Bellum Geticumis” ja invektiivses „In Rufinumis” (lk 136–159). Gregor Vogt-Spira (Marburgi Ülikool) käsitleb Macrobiuse „Saturnalias” implitsiitselt leitud luuleteooriat (lk 160–177). Macrobiuse luulekunsti keskmes asub *mimesis*’e ehk jäljendamise mõiste, mis jaotub kaheks, looduse jäljendamiseks ja autorite jäljendamiseks (*mimesis naturae* ja *mimesis auctorum*). Peamiseks luuletajaks, kellele Macrobius viitab, on rooma poeet Vergilius.

Debreceni Ülikooli professor Levente Takács uurib roomlaste Itaalia ja Dalmaatsia kolooniaid kirjeldava „Liber coloniarum” sissejuhatust, kus mainitakse Augustus Caesari ja Nero nime (lk 178–186). Esimese puhul on tegu kuulsa Rooma esimese keisri Augustusega, kuid teine nimi võib erinevate uurijate arvates viidata Tiberiusele, Claudiussele või Nerole endale. Takácsi analüüsi järgi ongi intertekstuaalsete viidete ja mainitud kolooniate asupaiga põhjal tegu keiser Neroga.

Helsingi Ülikooli emeriitprofessor Maarit Kaimio pajatab 1993. aasta papüüruseleiuust Petras Jordaania (lk 187–200). Neil papüürustel ei leidu ühtki kirjanduslikku teksti, kuid juriidilised ja majanduslikud tekstid annavad senisest parema ülevaate VI saj Petrast (mis seni arvati kahe maaväri tagajärjel olevat tugevalt kannatanud). Järgnevalt lahkab Mihhail Bibikov (Venemaa TA) aiooni mõistet Bütsantsis (lk 201–208). Aioon tähendab igavikku¹² ning mõiste oli kasutusel nii antiikaja mittekristlikus filosoofias kui ka Vanas Testamendis, kus räägitakse igavesest kuningast.¹³ Igavikulisust seostati Rooma Keisririigiga (Alexander Severuse müntidel on kirjad: *Aeter-*

¹² Samas võib tähistada ka piiritletud ajajärku ja eluiga.

¹³ Vrd Taan 2:4, 3:9.

nitas populi Romani, Aeternitas Imperii ja *Aeternus Caesar*). Segu neist traditsioonidest elas edasi Bütsantsis.

Horatio Caesar Roger Vella (Malta Ülikool) tutvustab XII sajandist pärinevat kreekakeelset kaebelaulu (nn *tristia*) ja uurib selle seoseid antiiktraditsiooniga (lk 209–244). Kaebelaul „*Tristia ex Melitogaudo*” pärineb Malta suuruselt teiselt saarelt Gozolt, kuhu autor on teadmata põhjusel pagendusse saadetud. Laul on Sitsiilia kuningale Roger II-le adresseeritud armuandmispalve, mis sisaldab arvukaid viiteid antiikautoreile ja Piiblile.

Jyväskylä Ülikooli professor Outi Merisalo käsitleb keskaegset meditsiiniliste tekstide traditsiooni traktaadi „*De spermate*” näitel (lk 245–256). „*De spermate*” või „*Liber spermatis*”, mis võib olla mingi hilisantiikaegse kreeka teksti tõlge ladina keelde ja käsitleb vanemate ja vanavanemate sünniaja mõju lapsele, hakkab levima XII saj keskel Inglismaal ja Lõuna-Prantsusmaal, seejärel Baierimaal. Aja jooksul kirjutist täiendatakse ning see kandub edasi, lisatuna kreeka arsti Galenose teoste juurde.

Peter Kuhlmann (Göttingeni Ülikool) kirjutab renessansiaegsest tõlketooriast ja *latinitas*'e¹⁴ mõistest Itaalia humanisti Leonardo Bruni näitel (lk 257–272). Bruni tõlkis kreekakeelseid antiikautorite tekste ladina keelde ning oli orienteeritud eelkõige sihtkeelele, eristudes nii varasemast skolastilisest tõlketraditsioonist, mis kasutas laialdaselt sõnasõnalist tõlget. Samuti nõudis Bruni täielikku sisseelamist originaali.¹⁵ Ladina keeles eelistas ta klassikalist keelekasutust ja vältis kaasaegset.

Hamburgi Ülikooli emeriitprofessori Walther Ludwig'i artikkel tegeleb

¹⁴ Nn puhas ladina keel.

¹⁵ Bruni „*De recta interpretatione*”, 1.32–36: *Tota mente et animo et voluntate in primum scribendi auctorem sese convertet* („Ta pöördugu kogu mõtte, hinge ja tahtega kirjutise algautori poole”).

samuti humanistidega, käsitledes Marcus Antonius Muretuse (Marc Antoine Muret') „*Monoodiat*”, mille too kirjutas Pariisi parlamendi esimese presidendi Christophe de Thou surma puhul 1582. aastal (lk 273–303). Ladinakeelne heksameetris luuletus, mille žanriks võib pidada epikeedionit, leinalaulu, annab aimu Muret' kartusest inkvisitsiooni ees. Seal esineb arvukalt viiteid nii antiikseile (Aischylosest Justinianuse ni) kui ka keskaegseile (nt Auxerre'i Heiric) autoreile. Allegooriliselt tähistab jumalanna Astraea „*Monoodias*” õiglust ja Parnassose kaksiktipp humanistliku hariduse alustalasid, kreeka ja ladina kirjandust.

Uppsala Ülikooli emeriitprofessor Hans Helander kirjeldab mõningaid uusladina teaduskeele tunnusoone (lk 304–324). Alates XVIII saj algusest hakkas teadusladina keel järjest enam eristuma kunagisest humanistide õpetlaskeelest. Keel, mis oli ikka veel õpetlaste *lingua franca*, vajas teaduse kiire arengu tõttu sadu uusi nimi- ja omadussõnu. Teadlaste pragmaatiline lähene mine erines klassikuile kallist tsitseroniaanlusest ja antibarbarismist. Artikkel uuribki ladina sõnavara arengut, aga ka ladinakeelsete teadustekstide eriomast keelekasutust.

Baseli Ülikooli emeriitprofessor Jürgen von Ungern-Sternberg kirjutab XIX saj lõpu venestuspoliitikast Tartu ülikoolis, mille tulemusel ütlesid viimasel hetkel neile pakutud professorikohast ära juba mainitud Franz Studniczka ja Ivo Bruns (lk 325–345). Artikkel põhineb Studniczka kirjavahetusel Leo Meyeri ja Georg Loeschkega ning Bruns'i kirjavahetusel Leo Meyeriga (kirjad on ära trükitud artikli lisas). Studniczka pakuti klassikalise arheoloogia ja filoloogia professorikohta, Brunsile aga filosoofia ja pedagoogika professuuri. Mõlemad olid andnud oma nõusoleku ja ülikooli juhtkond oli kandidaadid heaks kiitnud. Kirjavahetuses Tartu kolleegidega aga selgus järjest

süvenev venestamine, mis oli juba toimunud gümnaasiumeis ja ülikooli õigusteaduskonnas. Loeschke, kelle järglaseks Studniczka pidi saama, lahkus Tartust Bonni ja soovib ka temal võtta vastu konkureeriv pakkumine Freiburgis Breisgau. Dekaan Meyer ülistab oma kirjades Brunsile Tartut, kuid tõdeb, et muutunud olude tõttu lahkuks temagi siit soodsal võimalusel.

Raamatu lõpetab Helsingi Ülikooli emeritprofessori Heikki Solini ladina-keelne artikkel Itaalia piirkondadest Campaniast ja Latiumist ning nende geograafiliste tähistuste arengust ja muutumisest (lk 346–374). Solin käsitleb Latiumi ja Campania nimetuste varaseimat kasutust kirjanduses. Campania nimetus on seotud Capua linna ja selle elanikega, aga sarnase sõnaga tähistab ajaloolane Polybios ka ümbruskonnast pärit palgasõdureid, kes n-õ ei olnud capualased. Latium ei olnud algselt mitte geograafiline, vaid pigem etniline üksus, seotud latiini hõimudega. Kummagi maa-ala täpsed piirid polnud selged, antiikautoreil leidub erinevaid Latiumi ja Campania määratlusi. Alates keiser Augustusest, kes jaotas Itaalia 12 piirkonnaks, kuulusid

Latium ja Campania nn 1. piirkonda, kuid selle piirkonna nimetus pole täpselt teada.

„Quattuor Lustra” on äärmiselt mitmekülgne kogumik, kuhu koondatud artiklid tegelevad väga erinevate teemadega ning käsitlevad erinevaid aasutuid. Sel põhjusel võiksid raamatu lehekülgedelt põnevad ja vajalikku leida mitmesuguste valdkondade vastu huvi tundvad inimesed: klassikaline ja humanistlik kultuur, papüroloogia, bütsantistika, vanad keeled, tõlketeooria jpm. Autorite teaduslik tase on kõrge, kuid raamatus valitseb sundimatu õhustik, tegu on ikkagi sünnipäevaga. Kogumiku koostajate puhul tuleb esmajoonel hinnata nimeka autorkonna kokkumeelitamist nii „Quattuor Lustra” konverentsile kui ka nüüd raamatukaante vahele. Kriitikana võiks märkida ainult trüki- ja viitekuradit, kel on aeg-ajalt lastud veidi liiga vabalt toimetada. Lõpetuseks: „Quattuor Lustra” ei tohi jääda Morgensterni Seltsi toimetiste viimaseks köiteks ja järgmine peab olema vähemalt sama hea kui see.

NEEME NÄRIPÄ